

ŞERAFETTİN SABUNCUOĞLU

(1386-1470)

Şerafettin Sabuncuoğlu 1386 yılında Őehzadeler Őehri diye anılan Amasya'da dođmuŐtur. Soy kütüğüne göre babasının adı Ali Çelebi, dedesi ise Sabuncuoğlu Hacı İlyas Çelebi'dir.

Dedesi Sabuncuoğlu Hacı İlyas Çelebi 1408-1421 yıllarında, babası Ali Çelebi'de 1421-1451 yıllarında Amasya Bimarhane'sinde yani o dönemlerin hastanesinde hekimbaşılık yapmış ünlü hekimleridir.

Sabuncuoğlu Şerafettin medrese eğitimi alıp almadığı tam bilinmemektedir. Eğitilmiş bir aileden geldiği için medrese okumuŐ olması muhtemeldir. Ancak çok küçük yaşlardan itibaren usta-çırak ilişkisi biçiminde hekimlik öğrendiği bazı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Temel hekimlik eğitimini ise Hekim Burhanettin Ahmet'ten Amasya DarüŐşifâsı'nda almıŐtır. 17 yaşında hekimliğe başlamıŐtır. Bundan sonra hayatını okumaya, araŐtırmaya ve deneylere veren Sabuncuoğlu Şerafettin, eserlerinde 14 yıl boyunca hekimlik yaptığını övünerek anlatır.

Hekimliđin usta çırak usulüyle dükkânlarda yapıldığı dönemde bir darüŐşifada çalışabilmek gerçekten çok gücü ve böyle bir hizmet ancak eğitim almış, ün ve liyakat sahibi üstatlara veriliyordu.

Şerafettin Sabuncuoğlu, 15. Yüzyılda yaŐayan birçok hekimin aksine özellikle "cerrahi" ile ilgilenmiŐtir. Genel olarak hekimler cerrahiye pek ilgi duymamıŐlar hatta cerrahi tedavinin gerekli olduğu durumlarda bile, ilaçla tedaviyi tercih etmiŐlerdir. Bunun sebebi cerrahi girişimler için bilginin yetersizliği, hayati tehlikenin ve sakatlık riskinin çok yüksek olması ve bu tehlikeleri en aza indirerek ameliyatı kolaylaŐtıracak bazı teknik olanakların bulunmamasıdır. Özellikle anestezi uygulamaları henüz çok yetersizdi. Bu tip imkanların oluşması için; yani antibiyotik, ağrı kesici, antiseptiklerin ve bunların yanı sıra anatomi bilgisinin yeterince gelişmesi için 19. yüzyılı beklemek gerekecektir.

3 temel eseri vardır;

**Akrabadin Tercümesi*

**Cerrahiyyeti'l-İlhaniyye*

**Mücerrepname*

Akrabadin Tercümesi ;

II. Bayezid, şehzadeliği zamanında, Amasya Valisi iken (1481-1512), Şerefeddin Sabuncuoğlu'ndan Zeyneddin el-Cürcânî'nin (öl. 1136) Zahire-i Harzemşâhî diye bilinen eserini tercüme etmesini istemiştir. Sabuncuoğlu da bu hacimli eserin sadece farmakoloji (ilaç bilimi) kısmını çevirmiştir ayrıca kendisi de eserin sonuna iki bölüm daha eklemiştir.

Eserde ilaçların özellikleri, hazırlanması, gargara, yağlar, merhemler anlatılmaktadır. Ayrıca; kusturucular, müshiller, ağız, dil ve damak, diş, göz ilaçlarına ve lavmanlara yer verilmektedir. Eserin sonunda ise bulunduğu ve kullandığı Türkçe tıp terimlerini yazmıştır. O günlerde bilim dili Arapça olduğu için Türkçe gereksiz ve anlamsız bulursa da Anadolu tıp tarihi için çok değerlidir.

Cerrahiyyeti'l-İlhaniyye ;

Sabuncuoğlu'nun ikinci ve daha meşhur olan eseridir. Bilindiği kadarıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nda yazılmış alınmış tek resimli cerrahi eseridir. 11. yüzyılda Endülü's'te yaşamış olan Ebû'l-Kâsım Zehrâvî'nin Kitâbü'l-Tasrîf adlı eserinin cerrahi ile ilgili kısmının tercümesi olduğu ileri sürülmüştür. Ancak Sabuncuoğlu her ne kadar büyük ölçüde söz konusu kitaptan yararlanmışsa da eseri tam olarak tercüme ettiği söylenemez. Kitapta kendi gözlem ve deney sonuçları da yer almaktadır. Doğal olarak kendinden önce yaşamış belli başlı cerrahlardan olan Zehrâvî'den yararlanmıştır. Kaynak eserde sadece yapılan ameliyatlara ve bu ameliyatlarda kullanılmış olan aletler gösterilmiştir. Sabuncuoğlu'nun kitabında yer alan ve daha önce hiçbir eserde rastlanmayan önemli bir katkı da ameliyatlara nasıl yapıldığını gösteren temsili resimlerin mevcut olmasıdır. Bu resimlerde hasta ve doktorun uygulama

esnasındaki duracakları yerler ile cerrahi aletlerin nasıl kullanıldığı da çizimleriyle yer almaktadır. Bu eser günümüzde cerrahların eğitimlerinde sıklıkla kullanılan cerrahi atlasların ilk örneğini oluşturmaktadır.

Kitabın 3 bölümü vardır. Birinci bölümde; 54 tedavi, 7 alet ile 4 kesi yöntemi ve uzuvlardaki hastalıkların dağlanması anlatılır. İkinci bölümde; 58 tedavi, 131 alet çizimi ve 10 kesi yöntemi ile apselerin yarılması, dikilmesi ve tedavisi anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise; 24 tedavi yöntemi, 11 alet tanıtımı ile kırık ve çıkıkların tedavisi hakkında bilgi verilmektedir.

Kitabı Türkçe yazmasının nedenini ise şu şekilde açıklamıştır; “Bu devirde tüm Rum kavimleri Türk dilini kullanmaktadır. Ayrıca bu dönemin cerrahlarının çoğu okuma yazma bilmemektedir ve okuma yazma bilenler ise Türkçe kitap okuyabilmektedir. Böylece bu kitaptan daha fazla kişi faydalanabilecektir. İşin aslını öğrenip sorunlarını çözerek kendilerini hatadan ve beladan koruyabileceklerdir.”

Bilinen üç kopyası vardır. Bunlardan ikisi İstanbul’da biriside Paris Bibliotheque National’dedir. Fatih Sultan Mehmet’e takdim edilen ve içinde II.Beyazıt’ın mührü bulunan kopya eserin kapağındaki kayda göre; Tanzimat Meclisi üyesi Yasinci Zade Mehmet İlmi Efendi tarafından 1860 yılında Fransız hekimi Birjuven’e armağan edilmiştir.

Mücerrebname ;

1468 yılında yazdığı eserin önsözünde kitabını Amasya’daki hekim çevresinin isteği üzerine kaleme aldığını söyler. İlk defa Rusçuklu Hakkı tarafından 1920 yılında İkdam gazetesinde tanıtılan kitapta çeşitli hayvanlar, insanlar ve yazarının kendi üzerinde denemiş olduğu ilaçların hazırlanışı ve kullanılışı anlatılmaktadır. Özellikle bazı zehirlerle ilgili yaptığı hayvan deneyleri ön plana çıkmaktadır. Bu deneylerde denek olarak horozları kullanmıştır. Günümüzde modern tıp biliminde kullanılan olgu sunumlarına benzer şekilde yazılmıştır. On yedi bölüm olup, bölümler ilaçların etki ve kullanım

alanlarına göre düzenlenmiştir; bu sebeple ilâçlar çok kullanılanı az kullanılanı doğru sıralanmıştır. Eser Türk tıp tarihinde bir hekimin kendi buluşu ilaçları ve tedavi yöntemlerini derlediği ilk kitap olması bakımından önemlidir.

Eserde geçen bazı deneyleri kısaca anlatalım ;

Birinci deney: Yılan sokmasına karşı kendi hazırladığı panzehiri içmiş sonra elinin orta parmağını yılanın ısırmasıyla. Kendi deyişle “Ne parmağı şişmiş ne de vücudunda belirti gözlenmiştir.”

İkinci deney: Yılan zehrinin etkisini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Deney hayvanı olarak bir horoz seçilmiş ve hayvanın bir budunun tüyleri yolunarak çok zehirli bir yılanın çıplak derisinden ısırılmıştır. Ardından daha önce hazırlanan ve zehrin etkisini yok eden tiryak (panzehir) horozun içirilerek hayvanın gözetim altına alınmıştır. Ertesi gün deride yeşilimtrak bir yara görülmüş ve tekrar tiryak verilmiştir. İkinci günde derideki belirti kaybolmuş ve hayvan eşleriyle gezinir halde bulunmuştur.

Şerafettin Sabuncuoğlu olgulara özgü gözlem, deney ve tedavi yöntemlerine cerrahi eserinde yer vermiştir. Diş ağrısına akupunktur kullanması, trakeotomi (nefes alabilmesi için boğazından delik açılan hasta) bir hastada deliği kapatmak için yaptığı estetik cerrahi girişimi ve boğaza kaçan cisimlerin çıkarılması hakkındaki yöntemler ilginç olanlarındandır.

Sabuncuoğlu'na göre tıbbi tedavi başarısız olursa cerrahi yol denenmelidir. Ayrıca, ameliyat sonrası bakımın önemine vurgu yapmıştır. Denediği ilaçlarda görülebilecek yan etkileri de kayıt altına almıştı.

Eserlerinde alıntı yaptığı yerlerde kaynak göstermiş, bilgilerini anlatırken ayrıntılara dikkat etmiş, hastalarına deneme yoluyla yaptığı tedavilerini gözlemleyerek not almış, bunları eksiksiz olarak ve gizlemeden aktarmış olması onun bugünkü tıp etiği yaklaşımına uygun bir bilim insanı olduğunu göstermektedir.

Candaroğlu İsfendiyar Bey zamanında (1385- 1440) bir süre Kastamonu'da bulunmuş, Cerrâhiyye-i İlhâniyye'yi yazdığında İstanbul'a giderek kitabını Fatih Sultan Mehmet'e sunmuş,

dönüşünde de Bolu, Gerede ve Tosya'ya uğramıştır. Şerafettin Sabuncuoğlu'nun mezarının yeri bilinmemektedir.